

УДК 316.455:378.011.3-057.87:61

DOI 10.31652/2415-7872-2022-71-86-91

КАТЕРИНА ПОЛЯНСЬКА

orcid.org/0000-0002-7489-1534

katya-10@ukr.net

викладачка

Вінницький національний медичний університет

імені М.І. Пирогова

вул. Пирогова, 56, м. Вінниця

НЕЛІНА ХАМСЬКА

orcid.org/0000-0001-5567-9266

nelina88@ukr.net

кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського

вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ОСОБЛИВОСТІ КУЛЬТУРИ МІЖНАЦІОНАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми з огляду на глобалізацію, інтеграцію, інтернаціоналізацію освітнього процесу. Розкрито теоретичні аспекти вихідних понять «спілкування», «національність», «міжнаціональне спілкування», «культура». Обґрунтовано, що спілкування присутнє в культурі тільки певною частиною, що відповідає призначенню самої культури, а саме прояву шляхетності, піднесення, облагородження, одухотворення. Визначено, що культуру міжнаціонального спілкування особистості можна розглядати як якісну, інтегративну характеристику особистості, яка виявляє духовність, моральність у взаємодії з представниками різних етнічних спільнот, толерантне ставлення до цінностей національних культур та їх носіїв, традицій і звичаїв, позитивно впливає на регулювання процесів взаємин в полікультурному середовищі. Виявлено труднощі, які виникають у міжнаціональному спілкуванні іноземних студентів медичних закладів освіти, зокрема: неготовність до сприйняття мовлення інших народів; порушення дистанції у процесі спілкування неприйняття «чужого» у невербальному спілкуванні; емоційний бар'єр як перешкода в налагодженні контакту різних націй, народностей; живучість стереотипів, негативних настанов, щодо різних культур, які створюють бар'єри в налагодженні стосунків, сприйнятті, розумінні іншого тощо.

Ключові слова: культура, нація, національність, міжнаціональний, культура міжнаціонального спілкування, труднощі у міжнаціональному спілкуванні іноземних студентів.

KATERYNA POLYANSKA

Lecturer,

Vinnitsia National Medical University named after

Mykola Ivanovych Pirogov,

56 Pirogova Str., Vinnitsa

NELINA KHAMSKA

Associate professor,

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical

University,

32, Ostrozkoho Str., Vinnitsa

THE PECULIARITIES OF INTERNATIONAL COMMUNICATION'S CULTURE OF FOREIGN STUDENTS IN MEDICAL HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article substantiates the relevance of the problem under research in the view of globalization, integration and internationalization of the educational process in higher educational establishments. The theoretical aspects of the original concepts «communication», «nationality», «international communication» and «culture» have been revealed. It has been substantiated that communication is present in culture only in a certain part, which corresponds to the purpose of culture itself, namely, the manifestation of nobility, elevation, ennoblement, spiritualization. It has been determined that the culture of inter-ethnic communication of an individual can be considered as a qualitative, integrative characteristic of an individual that reveals spirituality, morality in interaction with different ethnic communities' representatives, a tolerant attitude to the values of national cultures and their carriers, traditions and customs, has a positive effect on the regulation of the relations' processes in multicultural environment. It has been determined that the peculiarities of the future doctor's communication can be traced in the process of fulfilling his professional roles: doctor-researcher, doctor-psychotherapist, doctor-interlocutor. The main means of intercultural interaction have been characterized: verbal, non-verbal, interpersonal space. The problem of ethnic prejudice is considered as a complex obstacle to intercultural relations, containing the following components: ethnic stereotypes – beliefs about the characteristics of certain nations, ethnic groups, peoples; emotional – instructions, groups' evaluation; behavioral – discrimination, actions during communication with groups, manifestations of such a phenomenon as ethnocentrism – evaluative inter-ethnic characteristics' differentiation. The difficulties that arise in the international communication of medical educational institutions' foreign students have been revealed, in particular: unpreparedness for perceiving other peoples' speech, distance violation in the process of communication, rejection of the «stranger» in non-verbal communication; an emotional barrier as an obstacle in establishing contact between different nations and nationalities; the survival of stereotypes, negative instructions regarding different cultures, which create barriers in establishing relationships, perception, understanding of others etc. . The «culture shock» state (confusion, helplessness, sense of loss, increased level of depression) has been characterized, that occurs in a person as a result of exposure to an unfamiliar intercultural environment.

Key words: culture, nation, nationality, international, culture of international communication, difficulties in international communication of foreign students.

Формування загальної культури особистості майбутнього лікаря є одним із першочергових завдань освітнього процесу медичного закладу вищої освіти. Проте, якщо мова йде про підготовку іноземних студентів, тоді це не лише процес навчання, адаптація, соціалізація, а й проблема міжнаціональних стосунків. У Вінницькому національному медичному університеті імені М.І. Пирогова навчаються студенти з понад 55 країн світу. Усі вони є представниками різних культур і суттєво відрізняються один від одного за релігійними й національними традиціями, мають різний рівень виховання. Спостерігаються відмінності в культурних, етнічних нормах вираження індивідуальних особливостей особистості. З огляду на це, іноземні студенти стикаються з проблемами сприйняття, розуміння інших культур.

Консолідуючим засобом адаптації іноземних студентів виступає україномовне середовище, в якому засвоюється українська мова, вивчається українська історія, традиції, звичаї, обряди, проходить процес спілкування українською мовою в закладах освіти та в соціальному житті (гуртожиток, транспорт, медичні заклади, заклади громадського харчування, розважальні центри тощо). Проте в іноземних студентів час навчання в українських закладах вищої освіти виникають бар'єри. Їх І. Семененко визначає наступним чином: комунікативно-лінгвістичний (студент виявляє слабкі знання мови країни навчання, недостатній рівень володіння нерідною мовою як засобом спілкування та різний рівень базової підготовки (наявність сформованих базових компетентностей, сприйняття інформації нерідною мовою) [19]. Окрім цього, в іноземних студентів виникають труднощі, спричинені особливостями національної різноманітності.

Проблематику формування міжнаціональної культури спілкування особистості розглядають у філософському (Г. Касьянов, В. Кремень), соціологічному (О. Митькіна, В. Євтух), кроскультурному (Д. Беррі, Айп Пуртінга, М. Сігалл, П. Дасен), психологічному (Н. Семенів, П. Скрипка), педагогічному (І. Зязюн, Н. Подчерняєва) аспектах. Відомі вітчизняні вчені (І. Черноморденко, Г. Ващенко, Т. Гончарук) висвітлюють шляхи налагодження стосунків між людьми крізь призму інтеграції в культуру миру. Сутність культури міжнаціонального спілкування особистості досліджують Ю. Кушнір, Т. Фогель, Т. Шулла. Зміст, форми, методи виховання цієї характеристики особистості розробляють І. Семененко, Н. Булава, М. Озчелік. Особливості формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів медичних закладів вищої освіти висвітлюють К. Кульбачко, І. Козубовська, О. Тихоновський та ін.

Незважаючи на наявність значної кількості наукових досліджень щодо досліджуваної проблеми, детальнішого розгляду потребує питання формування міжнаціональної культури спілкування іноземних студентів в освітньому просторі медичних закладів вищої освіти. Цей процес має здійснюватися на чіткому баченні проблем з якими стикаються іноземні студенти, перебуваючи в полікультурному середовищі. Варто зазначити, що в період адаптації іноземних студентів до освітніх, соціальних інших умов виникають суперечності між усвідомленням цінностей своєї культури й необхідністю визнання цінностей інших культур які необхідно сприйняти. У період навчання у медичних закладах освіти іноземні студенти відвідують лікарні (практичні заняття, різні види практик) і в першу чергу, зустрічаються із пацієнтами, що належать до інших національностей, а це потребує наявності відповідних навичок міжкультурного спілкування. Зазвичай вони стикаються з певними труднощами у налагодженні контактів, розумінні сприйнятті «іншого».

Мета статті – окреслити проблеми міжнаціонального спілкування іноземних студентів в освітньому процесі медичних закладів вищої освіти.

Комунікативний аспект професійної підготовки іноземних студентів медичних закладів освіти України пронизує усі сфери їх життєдіяльності, зокрема, освітню, соціальну, побутову і т.д.

Особливості спілкування майбутнього медика – іноземного студента чітко простежуються в підготовці до виконання його ролей як фахівця: лікар-дослідник (збір анамнезу, аналіз скарг пацієнта та його обстеження, визначення діагнозу, призначення лікування); лікар-психотерапевт (психологічний вплив на хворого з метою навіювання, надії на одужання), лікаря-співрозмовника (поради хворому, родичу щодо дотримання лікування [3]. Виконуючи їх, студенти-іноземці використовують вербальні, невербальні засоби спілкування, міжособистісний простір як головні інструменти в міжкультурній взаємодії.

У період адаптації до умов міжкультурного освітнього середовища важливим є врахування труднощів з якими вони стикаються та спрямовування зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу на їхнє подолання. Щоб їх окреслити, варто з'ясувати сутність інтегративного поняття «культура міжнаціонального спілкування» особистості. Вихідними для нього є «спілкування», «національність», «міжнаціональний», «культура».

Психологи розглядають спілкування як процес налагодження контактів, що виникають в процесі діяльності на основі потреб людини, змістом якого є обмін інформацією, вироблення єдиної стратегії взаємодії, прийняття і розуміння іншої людини. Є різні види спілкування: наукове, професійне, сімейне тощо. У різновидах соціальних відносин виділяють національне спілкування. Спираючись на визначення поняття «спілкування», і характеристику поняття «національність», що окреслює І. Кресіна [10], ми розглядаємо національне спілкування як взаємодію людей, їх ставлення

один до одного, взаємовплив, взаєморозуміння, що ґрунтуються на етнічній спільності, «етнографічній індивідуальності», неповторності, і пов'язані з походженням етносу, особливостями історичного розвитку, а також належністю особи до певного етносу.

У національному спілкуванні здійснюється обмін інформацією представників однієї національності на засадах історичної пам'яті, символів, звичок традицій, характерному способі мислення, почуттів, поведінки тощо. У міжнаціональному спілкуванні встановлюють контакти представників різних національних спільнот щодо обміну інформації, досвіду, цінностей, думок почуттів тощо. Якщо ж міркувати про культуру міжнаціонального спілкування, то варто визначити, що особливість культури в тому, що вона своєю благородною місією здійснює за допомогою спеціальних соціальних утворень, що не належать до неї загалом, проте функціонально сприяють виробленню культурних цінностей і визначають кількісний фонд якісних перетворень культури [5]. До таких соціальних утворень відносять мораль, право, медицину, спілкування тощо. З огляду на це, культура ніби надає процесу спілкування знак якості й це дозволяє виокремити таке поняття, як культура спілкування.

Культура, як якісна характеристика діяльності, а також якісний показник стосунків й самої особистості, здійснює свою благородну місію, інтегруючи й акумулюючи ціннісні результати такого соціального утворення, як спілкування. Спілкування присутнє в культурі тільки певною частиною, що відповідає призначенню самої культури, а саме прояву шляхетності, піднесення, облагородження, одухотворення. Звідси випливає, що культуру спілкування варто розглядати як якісний показник стосунків (рис.1).

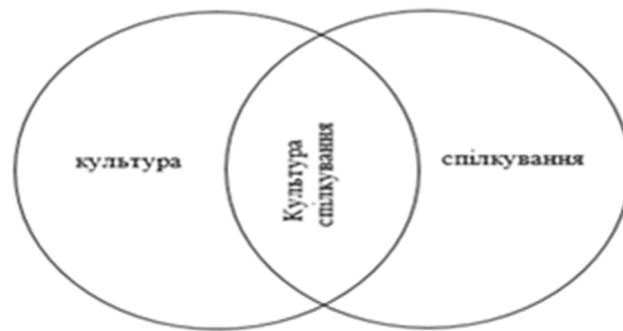

Рис. 1. Культура спілкування у сферах спілкування і культури

Таким чином, варто розрізняти міжнаціональне спілкування і культуру міжнаціонального спілкування.

Український науковець Ю. Кушнір, досліджуючи окреслену проблематику, визначає культуру міжнаціонального спілкування як сукупність спеціальних знань про культуру, традиції та звичаї інших народів; поважне й толерантне ставлення до інших точок зору й цінностей, відмінних від власних; уміння долати труднощі в комунікативних та інших формах взаємодії із членами різних етнічних спільнот [15].

Культурне значення ціннісних, регулятивних механізмів, що виникають як у діяльності, так і в стосунках, визначається їхньою гуманізацією. Звідси випливає, що культуру міжнаціонального спілкування особистості можна розглядати як якісну, інтегративну її характеристику, яка обумовлює духовність, моральність у взаємодії з представниками різних етнічних спільнот, толерантне ставлення до цінностей національних культур та їх носіїв, традицій і звичаїв, позитивно впливає на регулювання процесів взаємин в полікультурному середовищі.

З метою формування культури міжнаціонального спілкування іноземних студентів, варто виявити труднощі, з якими вони стикаються під час навчання в закладах вищої освіти в умовах міжкультурного освітнього середовища. Це дасть можливість окреслити шляхи їх подолання.

Шляхом спостереження, опитування (анкетування, інтерв'ю) виявлено, що в міжкультурному середовищі студентської молоді важливим у спілкуванні є використання вербальних та невербальних засобів взаємодії. Мова, як носій культури, відображає оригінальне, унікальне осмислення й пізнання навколишньої дійсності, що відрізняє їхнє бачення на один і той же об'єкт. За допомогою мовлення представник кожної культури по своєму характеризує навколишній світ і формує бачення навколишньої дійсності. Інтерпретується погляд на навколишній світ різними мовами по-різному. Унаслідок цього виникають труднощі у взаєминах людей різних націй, народів, що спричинені засобами мови.

Для налагодження контактів, розуміння, сприйняття іншого кожен народ, культура, нація використовує не лише мову, а й невербальні засоби. Впливає на стосунки, взаємодію різних культур мова тіла, а саме статична експресія: фізіогноміка – експресія обличчя і фігури, зумовлена будовою

тіла; артефакти – прикраси зовнішності, манера одягатися, зачіска, косметика; система запахів – природні, штучні. Представники певної нації, етносу, народу мають свої особливості як у зовнішності, так і в манері одягатися, використовувати ті чи інші аксесуари. Тобто, представник кожної культури за допомогою статичної експресії вносить свої особливості в міжкультурний простір, і тут важливим є сприймання «іншого» таким, яким він є, урахування цих особливостей і побудова міжкультурних стосунків на ґрунті толерантності, поваги, доброзичливості тощо.

Серед студентів спостерігається неприйняття «іншого» через різний прояв динамічної експресії: просодики – характеристик голосу темпу, тембру, висоти, гучності тощо. Різні культури неоднаково сприймають такий елемент невербального вираження як такесіку – систему дотиків, потиску руки, поплескування. З'являються непорозуміння у взаєминах, коли не враховують особливості комунікативно-значущих рухів – міміки, жестів, постави, ходи; контакту очей (спрямованість руху, частота контакту, його тривалість); авербальних дій.

Якщо провести порівняльний аналіз культур Сходу і Заходу, то можна констатувати, що у східних народів характерними особливостями комунікації є домінування невербальних засобів, невиразність манери мовлення, уникнення від прямого формулювання думки, конфліктів, обговорення спірних питань. Вони активні слухачі під час розмови. Якщо ж розглядати культури Заходу у вузькому контексті, то для них характерні цілком протилежні ознаки: прагнення до чіткого формулювання думок, надання переваг процесу говоріння, прояв активності в обговоренні дискусійних питань [16]. Кожна культура протягом віків виробляє свої традиції, звичаї, обряди й засобами динамічної експресії передає різні почуття, бачення, сприйняття світу. Необізнаність і неврахування культурно обумовленого розмаїття призводить до непорозуміння, хибних суджень про поведінку й культуру інших.

Дослідження Банна Е. Ю, Брайсона Дж. Дж. щодо валентності та збудження дванадцяти найпопулярніших емоційних ключових слів, висловлених на сайті мікроблогерів Twitter, свідчать про суттєву різницю щодо емоційних висловлювань представників різних географічних регіонів Європи, Азії, Північної Америки. Так, європейці, або, принаймні, представляють себе більш позитивними та збудженими, північно-американці більш негативними, а азіати більш позитивними, але менш збудженими порівнянно зі світовим рівнем валентності та збудження тих самих ключових слів емоцій [7]. Це свідчить про те, що вираження емоцій у кожній культурі проявляюся по-різному, і в міжнаціональних стосунках може призводити до непорозуміння, несприйняття, неповаги, нетерпимості та інших негативних проявів.

У міжкультурному спілкуванні важливу роль відіграє міжособистісний простір – дистанція, взаємне розміщення під час спілкування. У представників кожної культури є свої характерні особливості, які також варто враховувати у процесі взаємодії. Наприклад, американці в стосунках дотримуються соціальної зони (близько одного метра), тоді як більшість європейських, азіатських націй під час спілкування надають перевагу просторовій зоні – близько 25 см.

Як у вербальній, так і в невербальній взаємодії виникає невизначеність щодо вироблення єдиних правил яких мають дотримуватися представники різних національностей у полікультурному середовищі. У них немає впевненості, що ці правила ідентичні, а це спричинює труднощі в інтеракції.

Важливою особливістю й проблемою в міжкультурній комунікації є упередження. Це поняття містить три компоненти: когнітивний – етнічні стереотипи, тобто переконання про характеристику тих чи інших націй, етносів, народів; емоційний – настанови, оцінки груп; поведінковий – дискримінація, дії під час спілкування з групами [6, с. 401]. Проблема полягає в тому, що в представників інших національностей виробляються стійкі негативні оцінки іншого.

Труднощі спілкування в іншомовному середовищі визначаються проявами такого явища як етноцентризм – оцінна диференціація міжетнічних особливостей. За У. Самнером, етноцентризм – це таке світобачення, згідно з яким своя група виявляється в центрі, а всі інші порівнюються з нею або оцінюються з посиланнями на неї з позицій «Ми кращі, вони гірші» [17, с. 126]. Прояви етноцентризму не лише створюють труднощі в спілкуванні різних націй, народностей, а й сіють ворожнечу між ними. Усім добре відомий конфлікт, що виник на ґрунті публікації малюнків із заголовком «Образи Мухаммеда» – зображення, сприйняття й оцінка релігійних символів Західної Європи і східної ісламської Азії. Саме тому в стосунках різних націй, народностей важливим є вияв толерантності – поваги, шанобливого ставлення до інших дотримання своїх переконань і визнання такого ж права культури за іншими, це визнання того, що люди за своєю природою відрізняються зовнішнім виглядом, становищем, мовою, поведінкою, але мають право зберігати свою індивідуальність. А це і є одним із показників культури міжнаціонального спілкування.

У студентському міжкультурному середовищі відмінності націй, їх символіка призводять до помилок, непорозуміння, конфліктів. Подолання етноцентристських поглядів потребує величезної психологічної роботи серед студентської молоді, засвоєння технік і методик міжкультурного спілкування.

У міжнаціональній взаємодії спостерігається поведінка студентів, що не відповідає взаємним очікуванням. Ця невідповідність розглядається представниками різних культур як зазіхання на

систему їх національних, моральних цінностей, що викликає вияв негативних емоцій і може викликати непорозуміння, конфлікти в освітньому, соціальному середовищі.

Перебування іноземних студентів в країні характеризується входженням їх в нову культуру і супроводжується певними труднощами, що виникають внаслідок зіткнення з першим міжкультурним досвідом. Канадський учений Оберг, з огляду на це, увів термін «культурний шок» [6, с.439]. Основну причину цього стану вчений убачає у відмінності культур. І як наслідок, серед певної частини іноземних студентів спостерігається, замкнутість, відчуженість, страх за майбутнє, розчарування, неоправданість очікувань, безпорадність у вирішенні життєвих проблем, підвищений рівень депресивності, несприйняття нових культурних цінностей тощо. Вони важко переживають розставання з рідними, друзями і т.д. Вихід із культурного шоку вимагає адаптації до нової культури, її потрібно насамперед зрозуміти. Також треба впоратися з негативними реакціями на нову культуру та побудувати до неї ставлення, що ґрунтуватиметься на повазі та доброзичливості [12].

Таким чином, труднощі які виникають у міжнаціональному спілкуванні іноземних студентів медичних закладів освіти, можна окреслити наступним чином: 1) проблеми зумовлені процесом налагодження контактів між представниками різних етносів де інколи трапляється вияв переваг однієї національності над іншими, однієї культури над іншою; 2) порушення дистанції у процесі спілкування (кожній культурі властивий певний фізичний простір для комунікації); 3) неготовність до сприйняття мовлення інших народів; 4) неприйняття «чужого» у невербальній спілкуванні; 5) емоційний бар'єр як перешкода у налагодженні контакту різних націй, народностей (домінування в окремих культурах емоційний сплесків та відсутність їх в інших культурах); 6) живучість стереотипів, негативних настанов, щодо різних культур, які створюють бар'єри у налагодженні стосунків, сприйнятті, розумінні іншого тощо; 7) стан психологічної напруженості, тривожності, депресивності та відповідний прояв поведінки, що трактується як «культурний шок».

Окреслення та врахування труднощів, з якими стикаються іноземні студенти у міжнаціональному спілкуванні і поступове їх подолання знизить процес фрустрації, емоційне напруження, психологічний дискомфорт тощо. А також полегшить процес адаптації до умов освітнього, соціального середовища й сприятиме консолідації представників різних культур.

Подальших науково-прикладних розробок потребують шляхи подолання труднощів іноземних студентів медичних університетів в полікультурному середовищі.

Література

1. Brown, Michael E., Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones. (2001) Nationalism and Ethnic Conflict – Revised Edition: An International Security Reader. Cambridge, Mass.: MIT Press. September, 491 p.
2. William T. (1999) Johnsen Pandora's Box Reopened: Ethnic Conflict in Europe and Its Implications // Strategic Studies. December, 270 p.
3. Авраменко Н. О. Підготовка майбутніх лікарів-іноземців до оволодіння професійною термінологією у медичних закладах вищої освіти дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, 2019. 354 с.
4. Буянова Г. Формування культури міжнаціонального спілкування як засіб протидії проявам ксенофобії та дискримінації в молодіжному середовищі. Молодь за вищу освіту. 24. 08. 2017. : <http://xn--d1acjtrgde.kiev.ua/category/materiali/> (дата звернення 27.09.2022).
5. Данилюк І. В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір : монографія . К. : САММІТ-КНИГА, 2010. 432 с.
6. Емоції та культура: https://uk.upwiki.one/wiki/Emotions_and_culture (дата звернення 25.09.2022 р.)
7. Козубовська І. В., Данко Д. В. Формування готовності іноземних студентів-медиків до міжкультурного спілкування. Науковий вісник Ужгородського ун-ту. Педагогіка. Соціальна робота. 2017. Вип. 1 (40). С. 136 – 137.
8. Кремень В., Ткаченко В. Україна: ідентичність у добу глобалізації (начерки метадисциплінарного дослідження). 2-ге вид., допов. К. : Т-во «Знання» України, 2013. 471 с.
9. Кресіна І. Українська національна свідомість і сучасні політичні процеси: етнополітологічний аналіз : монографія Київ : Вища школа, 1998. 391 с.
10. Кросс-культурная психология. Исследования и применение/Джон В. Берри, Айп Х. Пуртинга, Маршал Х. Сигалл, Пьер Р. Дасен /Пер. с англ. Харьков: изд.-во Гуманитарний центр, 2007. 560 с.
11. Кульбачко К. Є. Студенти-медики України в інтеркультурному просторі // Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу : збірник тез доповідей II Міжвузівської науково-практичної конференції (м. Київ, 11 квітня 2017 р). С. 138 – 141.
12. Культурні відмінності та культурний шок. / Безпечний притулок. 01.07 2020. URL: <https://migranci.wielkopolska.caritas.pl/uk/01-07-2020/> (Дата звернення 19.09. 2022 р.).
13. Кушнір Ю. В. Виховання у старшокласників культури міжетнічного спілкування: автореф. дис ... канд. пед. наук: 13.00.07. Луганськ, 2012. 20 с.
14. Озчелік М. Є. Особливості формування міжкультурної комунікації студентів-іноземців в процесі фахової підготовки // Теорія та методика навчання та виховання, 42 2017. С. 135 – 144. Р: [file:///C:/Users/user/Downloads/131-260-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/131-260-1-SM%20(1).pdf).
15. Подчерняєва Н. Д. Функції культури міжнаціонального спілкування старшокласників. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах 2017. Вип. 55. С. 441-448. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_55_62.

16. Радченко І. Б. Вступ до теорії міжкультурної комунікації: Конспект лекцій. Харків: УкрДУЗТ, 2021. 80с.
17. Савицька О. В. Співак Л.М. Етнопсихологія: навч. посіб. К.: Каравелла, 2011. 264 с.
18. Семененко І. Є. Педагогічний супровід фахової підготовки іноземних студентів вищих технічних навчальних закладів : монографія. Х. : «Мадрид», 2015. 143 с.
19. Семенів Н. М. Психологічні особливості етнокультурної неоднорідності українського суспільства в контексті національної безпеки. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. Вип. 2 (1). С. 151 – 159. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2(1)_20)

References

1. Brown, Michael E., Owen R. Cote, Jr., Sean M. Lynn-Jones. (2001) Nationalism and Ethnic Conflict – Revised Edition: An International Security Reader. Cambridge, Mass.: MIT Press. September, 491 p.
2. William T. (1999) Johnsen Pandora's Box Reopened: Ethnic Conflict in Europe and Its Implications // Strategic Studies. December, 270 p.
3. Avramenko N. O. Pidhotovka maibutnikh likariv-inozemtsiv do ovolodinnia profesiinoiu terminolohiieiu u medychnykh zakladakh vyshchoi osvity [Preparation of future foreign doctors to master professional terminology in medical institutions of higher education] dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.04. Khmelnytskyi, 2019. 354 s.
4. Buianova H. Formuvannia kultury mizhnatsionalnogo spilkuvannia yak zasib protyidii proiavam ksenofobii ta dyskryminatsii v molodizhnomu seredovyshchi. Molod za vyshchu osvitu. 24. 08. 2017. : <http://xn--diacjtrgde.kiev.ua/category/materiali/> (data zvernennia 27.09.2022).
5. Danyliuk I. V. Etnichna psykholohiia yak haluz naukovooho znannia: istoryko-teoretychnyi vymir [Ethnic psychology as a field of scientific knowledge: historical and theoretical dimension] : monohrafiia. K. : SAMMIT-KNYHA, 2010. 432 s.
6. Kross-kulturnaia psykholohiia. Yssledovanyia y prymerenye [Cross-cultural psychology. Research and application]/Dzhon V. Berry, Aip Kh. Purtyuha, Marshal Kh. Syhall, Per R. Dasen /Per. s anhl. Kharkov: yzd.-vo Humanytarnii tsentr, 2007. 560 s.
7. Emotsii ta kultura [Emotions and culture]: https://uk.upwiki.one/wiki/Emotions_and_culture (data zvernennia 25.09.2022 r.)
8. Kozubovska I. V., Danko D. V. Formuvannia hotovnosti inozemnykh studentiv-medykiv do mizhkulturnoho spilkuvannia [Formation of readiness of foreign medical students for intercultural communication]. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho un-tu. Pedahohika. Sotsialna robota. 2017. Vyp. 1 (40). S. 136 – 137.
9. Kremen V., Tkachenko V. Ukraina: identychnist u dobu hlobalizatsii (nacherky metadystyplinarnoho doslidzhennia) [Ukraine: identity in the age of globalization]. 2-he vyd., dopov. K. : T-vo «Znannia» Ukrainy, 2013. 471 s.
10. Kresina I. Ukrainska natsionalna svidomist i suchasni politychni protsesy: etnopolitohichnyi analiz [Ukrainian national consciousness and modern political processes: ethnopological analysis] : monohrafiia Kyiv : Vyshcha shkola, 1998. 391 s.
11. Kulbachko K. Ye. Studenty-medyky Ukrainy v interkulturnomu prostori [Medical students of Ukraine in the intercultural space] // Innovatsiini tendentsii pidhotovky fakhivtsiv v umovakh polikulturnoho ta multylinhvalnogo hlobalizovanoho svitu : zbirnyk tez dopovidei II Mizhvuzivskoi naukovopraktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 11 kvitnia 2017 r). S. 138 – 141.
12. Kulturni vidminnosti ta kulturnyi shok [Cultural differences and culture shock]./Bezpechnyi prytylok. 01.07 2020. URL: <https://migranciwielpolska.caritas.pl/uk/01-07-2020/> (Data zvernennia 19.09. 2022 r.).
13. Kushnir Yu. V. Vychovannia u starshoklasnykiv kultury mizhetnichnoho spilkuvannia [Education of the culture of interethnic communication in high school students]: avtoref. dys ... kand. ped. nauk: 13.00.07. Luhansk, 2012. 20 s.
14. Ozchelik M. Ye. Osoblyvosti formuvannia mizhkulturnoi komunikatsii studentiv-inozemtsiv v protsesi fakhovoi pidhotovky [Peculiarities of the formation of intercultural communication of foreign students in the process of professional training] // Teoriia ta metodyka navchannia ta vykhovannia, 42 2017. S. 135 – 144. R: file:///C:/Users/user/Downloads/131-260-1-SM%20(1).
15. Podcherniaieva N. D. Funktsii kultury mizhnatsionalnogo spilkuvannia starshoklasnykiv [Functions of the culture of international communication of high school students]. Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh 2017. Vyp. 55 S. 441 – 448. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pfto_2017_55_62.
16. Radchenko I. B. Vstup do teorii mizhkulturnoi komunikatsii [Introduction to the theory of intercultural communication]: Konspekt leksi. Kharkiv: UkrDUZT, 2021. 80 s.
17. Savytska O. V. Spivak L.M. Etnopsykholohiia [Ethnopsychology]: navch. posib. K.: Karavella, 2011. 264 s.
18. Semenenko I. Ye. Pedahohichni suprovod fakhovoi pidhotovky inozemnykh studentiv vyshchykh tekhnichnykh navchalnykh zakladiv [Formation of a culture of international communication as a means of counteracting manifestations of xenophobia and discrimination in the youth environment] : monohrafiia. Kh. : «Madrid», 2015. 143 s.
19. Semeniv N. M. Psykholohichni osoblyvosti etnokulturnoi neodnorodnosti ukrainskoho suspilstva v konteksti natsionalnoi bezpeky [Psychological features of ethnocultural heterogeneity of Ukrainian society in the context of national security]. Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav. 2012. Vyp. 2 (1). S. 151 – 159. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvldu_2012_2(1)_20)